

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ САНКЦІЙ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УРЯДУ

Процеси конституційної модернізації, що сьогодні тривають в Україні, направлені на комплексне оновлення правової основи організації та діяльності органів публічної влади, імплементацію міжнародних стандартів належного урядування. Розпочата в частині правосуддя та децентралізації влади конституційна реформа потребує свого логічного продовження щодо удосконалення механізму функціонування вищих органів державної влади. Одним з актуальних питань залишається чітке закріплення конституційно-правової відповідальності вищих владних інституцій та системи її санкцій.

Ще за радянських часів було сформульовано підхід, відповідно до якого можливість формування відповідальності як юридичного інституту ставиться у залежність від того, чи створена однорідна система санкцій за галузевою або функціональною ознакою [1, с. 56]. Сучасний етап розвитку концепції конституційно-правової відповідальності ставить питання як про відповідність її санкцій загальнотеоретичним ознакам, так і про ступінь їх дієвості у контексті досягнення головної мети конституційно-правової відповідальності – забезпечення дотримання принципу конституційної законності.

¹ асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, молодший науковий співробітник НДІ Державного будівництва та місцевого самоврядування НАпрН України

Особливо складним є питання системи санкцій конституційно-правової відповідальності органів публічної влади. Так, зокрема, стосовно уряду, як суб'єкта відповідальності, можна виокремити такі найрозповсюдженіші види санкцій, як дострокове припинення повноважень всього складу уряду або окремих міністрів та скасування неконституційних актів.

Проте практика іноземних держав демонструє наявність у спеціальному законодавстві більш розгалуженої системи санкцій конституційно-правової відповідальності, до якої, поряд із зазначеними, можуть належати такі як втрата активного та пасивного виборчого права; заборона займати керівні посади або здійснювати функції, пов'язані з особливою відповідальністю у державних органах або громадських організаціях; позбавлення всіх або окремих орденів, нагород і почесних звань [2].

Особливостями першої з названих груп санкцій конституційно-правової відповідальності уряду є можливість їх реалізації декількома інстанціями, серед яких – парламент, глава держави, суд. Причому участь судової гілки влади передбачається лише щодо індивідуальної відповідальності міністрів, тоді як перші дві інстанції можуть реалізовувати також і колективну відповідальність вищого органу виконавчої влади. Цей вид санкцій не заперечується конституційно-правовою наукою, а дискусійного характеру набуває визначення складу відповідного правопорушення.

Спірним питанням теоретичного характеру є віднесення скасування неконституційних актів органів державної влади до санкцій конституційно-правової відповідальності (так звані санкції нікчемності [3, с. 28]). Противники такого підходу аргументують свою позицію відсутністю несприятливих наслідків для суб'єкта, чий акт визнанонеконституційним [4, с. 41], або взагалі зазначають, що питання скасування

акту не обов'язково пов'язане з питанням відповідальності, а може виникнути через необхідність корекції або підготовки нового акта [5, с. 146]. Останній аргумент не вбачається переконливим через те, що мова йде не про будь-яке скасування акта, а про визнання його неконституційним спеціально уповноваженим державним органом, внаслідок чого акт втрачає чинність.

Аргументом проти вказаного підходу також виступає думка, що «юридична відповідальність – це врегульовані нормами права відносини між державою і правопорушником, що пов'язані з державним осудом і застосуванням до винуватця заходів державного примусу, тоді як скасування незаконних актів і рішень з правопорушенням може бути й не пов'язане» [6, с. 527]. Важливим у висловленому аргументі є спроба розглянути конституційно-правову відповідальність та її санкції крізь призму традиційних галузевих видів юридичної відповідальності, що є досить розповсюдженою тенденцією. Однак це неминуче призводить до незбігу ознак, структури, процедури та санкцій конституційно-правової відповідальності з галузевими видами відповідальності, що має підсумком або відмову від визнання самостійності конституційно-правової відповідальності, або суттєве звуження кола її суб'єктів та можливих санкцій.

Уникнути цього можна, звернувшись до деяких особливостей конституційно-правової відповідальності, яким не завжди приділяється достатня увага науковців. Окремі дослідники концепції конституційно-правової відповідальності справедливо наголошують на відмінності мети конституційно-правової відповідальності залежно від виду суб'єкта, який до неї притягається. Так, якщо суб'єктом відповідальності є фізична особа, метою виступає гарантування реалізації окремих конституційних принципів та норм, проте для органів публічної влади – це відновлення

конституційного правопорядку [7, с. 35], забезпечення дії принципу конституційної законності в діяльності владних інституцій. Покарання та обов'язкове настання несприятливих наслідків особистого характеру для суб'єктів не є головною метою цього виду відповідальності.

До цього аргументу, на наш погляд, варто додати наступне: особливістю конституційно-правової відповідальності органів державної влади є те, що вона не може розглядатись як відносини «держава – правопорушник», оскільки суб'єктом відповідальності в цьому випадку виступає сама держава в її механізмному аспекті, тобто як певний апарат влади, що має складну структуру [8, с. 77]. Зазначені особливості дають змогу зробити висновок, що конституційно-правовій відповідальності притаманні власні мета, ознаки, характерні лише їй санкції, що повністю узгоджується зі специфічним суб'єктним складом, особливостями природи цієї відповідальності та специфікою самої галузі конституційного права.

Список використаних джерел :

1. Artikel 42: Ministeriële verantwoordelijkheid // Nederlandse Grondwet. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvihlf299q0sr/vgrncckh5xzu>

2. Cambridge Dictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/sanction>

3. Merriam Webster Dictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/sanction>

4. Relationship between government and parliament // The official website of Government of the Netherlands. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.government.nl/topics/parliament/contents/relationship-between-government-and-parliament>

5. Sentenza n. 7 del 1996. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.giurcost.org/decisioni/1996/0007s-96.htm>

6. Ustawa z dnia 26 marca 1982 o Trybunale Stanu (Dz.U. 2002 nr 101 poz. 925, późn. zm). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19820110084>

7. Боброва Н. А. Ответственность в системе гарантий конституционных норм (государственно-правовые аспекты): монография / Н. А. Боброва, Т. Д. Зражевская. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1985. – 156 с.

8. Голубев В. В. Юридическая ответственность Правительства Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02, 12.00.14 / В. В. Голубев; Московский гуманитарный университет – Москва, 2005. – 153 с.